НОВІКОВА А.Г., ст. гр. ЕК-461
Наук. кер.: Харьківський М.Б., к.е.н., доц.
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля
м. Луганськ

ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Рассмотрені проблемы кредитования малого и среднего бизнеса в Украине во время кризиса, проанализированна ситуация на рынке банковского кредитования, предложенны меры по усовершенствованию системы кредитования.

Актуальність. Вирішення проблем пов'язаних з кредитуванням малого та середнього бізнесу має актуальний характер, бо кредит являє собою необхідний елемент процесу функціонування ринкової економіки, а також є одним із головних джерел вирішення проблеми забезпечення стабільної роботи підприємств різних галузей народного господарства, зокрема малого та середнього бізнесу. Тим паче, що кредит потрібен вже існуючим підприємствам.

Ціль дослідження: кредитування малого та середнього бізнесу має важливе значення для економічного розвитку нашої країни, особливо в сучасних умовах — в умовах дестабілізації економіки та обмеження фінансових ресурсів. Бо малий та середній бізнес не потребують великих стартових інвестицій, вони за певної підтримки зі сторони держави можуть найшвидше та найефективніше розв'язувати проблеми економіки України, такі як безробіття, стимулювати розвиток конкуренції, що в свою чергу сприятиме економічному зростанню. Так як наша країна рішуче крокує до європейського розвитку економіки, і, як наслідок, рівня життя, потрібно відкинути застарілі радянські принципи керування економікою країни. Потрібно знаходити нові шляхи для розвитку, нові методики для зростання

Дослідженнями питання кредитування суб'єктів підприємницької діяльності займалися таки учені-економісти О. Любунь, О. Кривоног, В. Лагутін, Ю. Потійко, І. Абрамова, І. Пєнська, В. Бобиль та інші. Однак під час фінансової кризи цьому питанню приділяють досить мало уваги. Дуже мало уваги приділяється цієї проблемі в науковій літературі останніх років.

Основна частина. Малій та середній бізнес у країнах Європейського союзу становлять основу соціально-економічного розвитку. В ЄС знаходиться більше ніж 20 мільйонів підприємств малого та середнього бізнесу. Ці підприємства дають більше половини загального обороту та додану вартість. Також кількість зайнятого населення на цих підприємствах сягає 70 відсотків. Найбільша кількість підприємств створено у сферах торгівлі, будівельної та харчової промисловості.

Малий бізнес у Європі стимулює розвиток конкуренції. Ефективність економіки ЄС напряму залежить від успішної діяльності малого та середнього бізнесу. Тому Україні потрібно брати приклад з ЄС, але з корективами на національні особливості країни. Багато банківських спеціалістів підкреслюють пріоритетність кредитування бізнесу. Потрібно розвивати малий та середній бізнес та доцільно кредитувати цю сферу економіки. Бо з її розвитком можна вирішити проблему безробіття в країні та стимулюванні споживчого попиту

В Україні активне кредитування підприємницької діяльності починається з 2000 року, з того часу і то тепер кожен банк намагається створити відділ кредитування бізнесу. До 2008 року банки мали можливість кредитувати суб'єктів малого та середнього підприємництва, але світова фінансова криза зробила свої корективи в цьому. Так як наша банківська система була на грані краху, багато банків припинило кредитування малого та середнього бізнесу. Особливо припинили кредитувати у валюті. тому що курс долара різко зріс, а національна валюта різко впала в ціні, що призвело до зменшення ресурсів банків

(див. табл. 1).

Таблиця 1

Кредити надані юридичним особам, грн. за 2006-2009 рр.

Кредити юридичним особам, грн.	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	
				всього	В ін. валюті
*на початок року	109121182	167767867	276419378	471721980	496437359
*на кінець року	14749493	241876021	365693375	234535155	220557029

Примітка: За даними фінансової звітності банків України

Вже з початку осені 2009 року деякі банки почитають кредитувати. Але банки зробили більш жорстокіші умови видачі кредитів. Це відбувається у найбільш ретельному аналізі платоспроможності позичальника, ліквідності. Кредити здебільшого видаються під ставу основних засобів.

Кредитування суб'єктів підприємницької діяльності в залежності від потреб потенційних клієнтів поділяється на:

кредити на купівлю транспортних засобів;

кредити на купівлю комерційної нерухомості;

кредити на купівлю устаткування та обладнання;

мікрокредити;

кредити на поповнення оборотних коштів тощо.

Станом на грудень 2009 року має місце наступна ситуація на кредитному ринку України:

На купівлю транспортних засобів приймає заявки УкрСіббанк на такі кредити:

строком на рік під 27,77% річних у гривні, 22,77% річних у доларах США та євро;

строком від 3 до 5 років під 25,97% річних у гривні, 20,97% річних у доларах США та євро.

Ощадбанк також надає кредити на купівлю транспортних засобів сроком до 7 років з відсотковими ставками — від 19,5% річних у гривнях; 13% річних у доларах США; 11,5% річних у євро;

Кредити на купівлю комерційної нерухомості та купівлю устаткування також видає лише УкрСіббанк(він є єдиним із двадцяти провідних банків (за рівнем активів)* строками на 1 та 3 роки під 28,69% та 26,3% річних у гривні, 23,69% та 21,3% річних доларах США та євро.

Мікрокредити для бізнесу видають три установи:

БТА Банк строком на рік під 26,85% річних;

ИНДЕКС-БАНК строком на один рік під 27,92% річних у гривні;

УкрСіббанк строком на один рік у гривні під 28,69% річних, 23,69% у річних у доларах США та євро.

Більше установ видають кредити на поповнення оборотних коштів під заставу нерухомості. Це наступні банки:

Правєкс-банк — під 21,85% у гривні, 19,85% річних у доларах США та євро;

БМ Банк — в доларах США та євро під 19,11% річних;

Форум — під 25,92% річних у гривні;

БТА Банк, ВТБ Банк, Укрсоцбанк — у гривні під 26,85% річних;

ИНДЕКС-БАНК — у гривні під 27,92%;

УкрСіббанк — 28,69% річних у гривні, 23,69% річних у доларах США та євро.

Ощадбанк — строком до 3 років 22% річних у гривні, 135 річних у доларах та 12,5% річних у євро.

Про майбутнє відсоткових ставок по кредитам говорити важко, але якщо не прийде друга хвиля кризи, то можна сподіватися що ставки залишаться на теперішньому рівні.

Фінансова криза поступово починає йти на спад. Вже намітилися позитивні сигнали до поліпшення питання кредитування суб'єктів підприємницької діяльності.

Одним із таких сигналів є Постанова Правління НБУ «Про стимулювання кредитування економіки України» від 03.11.2009 року №650, яка вже набрала чинності. У цій постанові НБУ вказав прийнятну ставку по кредитам, яка не має перевищувати розмір облікової ставки Національного банку більше ніж на 5 процентних пунктів залежно від рівня ліквідності наданого забезпечення.

В цілому НБУ пом'якшує вимоги до формування резервів банками, що вивільнить для кредитування частини їх активів.

Дозвіл деяким банкам не формувати обов'язкові резерви під «сумнівні» та «безнадійні» кредитні заборгованості став основною мірою, яку прийняв НБУ. Але цим дозволом можуть скористатися тільки ті банки, власниками яких є зарубіжні банківські групи. Згідно вимозі НБУ, рейтинг інвестиційного класу будь-якої з цих банківських груп по одному з трьох міжнародних рейтингових агентств — Fitch, Moody's, S&P — має бути не нижчий за рівень BBB-/Baa3. Як було сказано вище кредитують здебільшого банки з іноземним капіталом.

Необхідно зазначити,що позитивні процеси відбуваються й на місцевому рівні. Наприклад, в Луганській області був впроваджений конкурсний відбір суб'єктів підприємницької діяльності області, яким за рахунок коштів обласного бюджету в 2009 році буде надана фінансова підтримка для реалізації інвестиційних проектів. 3 вересня 2009 року обласна рада ухвалила порядок використання коштів та порядок відбору рішенням №30/21.

Пріоритетними були визначені проекти суб'єктів підприємницької діяльності, які спрямовані на:

створення нових робочих місць та збереження існуючих;

упровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій;

упровадження екологічно безпечних технологій;

впровадження інноваційних технологій, виробництво інноваційної продукції;

виробництво товарів та надання послуг, виконання робіт.

Фінансова підтримка для реалізації інвестиційних проектів згідно з рішенням надається за рахунок коштів обласного бюджету в якості поворотної фінансової допомоги на строк не більше 5 років, використовується за цільовим призначенням згідно з поданим інвестиційним проектом та не може бути спрямована на погашення будь-яких штрафних санкцій, грошових зобов'язань суб'єктів підприємницької діяльності перед іншими особами. До 15 січня 2010 року конкурсна комісія подається звіт до обласної ради про використання коштів обласного бюджету на фінансування для реалізації інвестиційних проектів.

Розвиток кредитування малого та середнього бізнесу здійснюється двома шляхами. По-перше, за рахунок власних ресурсів банків, по-друге, це програми за рахунок ресурсів міжнародних фінансових організації: ЄБРР, Світового банку, Німецьким банком реконструкції (KfW), Агенство США з Міжнародного Розвитку (USAID).

Механізм функціонування довгострокового кредитування українських підприємств за програмами Європейського Банку Реконструкції та Розвитку (ЄБРР) для малих та середніх підприємств (МСП) полягає в тому, що ЄБРР надає українським комерційним банкам довгострокові цільові кредитні ресурси для кредитування проектів розвитку малих та середніх підприємств. Зважаючи на те, що кредитний ризик кожного конкретного проекту несе на собі український банк, ЄБРР здійснює моніторинг та відбір банків, що можуть приймати участь в програмі. На сьогоднішній день учасниками програми є наступні банки: АППБ "Аваль", АКБ "Форум", АТ "ВАБанк".

Наприклад, кредитування за програмою ЄБРР для малих та середніх підприємств має такі характеристики:

Сума кредиту: від 125 000 доларів США до 2 500 000 доларів США;

Цільове використання кредитних коштів:

короткострокове фінансування витрат на сировину і запасні частини для подальшої переробки чи використання у виробництві;

довгострокове фінансування засобів виробництва і пов'язаного з ним збільшення нормативного оборотного капіталу;

фінансування лізингу;

короткострокового фінансування експортних контрактів.

Існуючі обмеження в цільовому використанні кредитних коштів:

покриття існуючих зобов'язань приватних підприємств перед банківськими закладами;

інвестиції у цінні папери.

Базові умови надання кредитних коштів:

кредити на відновлення та розширення основних засобів надаються на термін до 5 років (у т.ч. пільговий період без погашення основної суми — до двох років), кредити для поповнення оборотного капіталу — до 1 року;

відсоткова ставка по кредиту не перевищує LIBOR + 8%;

надані у заставу активи повинні покривати не менше 125 % від початкового розміру кредиту за оцінкою банку;

позичальник повинен підтримувати страхування застави у повному обсязі протягом усього терміну дії кредиту.

Додаткові платежі:

одноразова комісія за надання кредиту в розмірі 2% від затвердженої суми кредиту (може бути включена до суми кредиту, і в такий спосіб реально оплачуватися протягом усього терміну погашення кредиту);

плата за зобов'язання у розмірі 0,5% річних від суми будь-якої затвердженої, але не обраної частини кредиту.

На сьогоднішній день дана програма довгострокового кредитування є досить конкурентоспроможною.

Серед переваг даної програми — позичальник може отримати кредитні кошти на термін до 5 років з відсотковою ставкою LIBOR+6,5-8,0%[*] (на сьогоднішній день 10,7–12,2% річних) та пільговим періодом погашення кредиту до 24 місяців (в цей період погашаються лише відсотки за кредитом).

Серед недоліків даної програми — досить тривалий термін затвердження банком кредиту з урахуванням процедури затвердження проекту безпосередньо в ЄБРР (близько 1–1,5 місяців) та високий рівень бюрократизму при підготовці кредитної заявки.

Найбільш привабливими для банків є ті галузі, які стабільніше ведуть себе під час кризи. До них відносяться: оптова та роздрібна торгівля продуктами харчування, послуги населенню, виробництво продовольчих товарів, торгівля фармацевтичними товарами.

Через 2 роки в Україні відбудеться чемпіонат Європи з футболу «Євро 2012». До нашої країни очікується приїзд великої кількості європейських футбольних фанів, тому потрібно розвивати та удосконалювати сферу послуг, виводити інфраструктуру країни на високий європейській рівень. Бо європейські туристи можуть зіткнутися з проблемою, яка давно вирішена у розвинених країнах Західної Європи. Це є ще одним із стимулів удосконалення кредитування малого та середнього бізнесу в Україні.

С 21 лютого цього року Нацбанк може почати кредитувати банки для того, щоб ті видавали пільгові кредити вітчизняним виробникам. В кінці лютого набирає чинності

---

[*] Лондонська міжбанківська ставка пропозиції (англ. London Interbank Offered Rate, Libor) — средневзвешенная відсоткова ставка по міжбанківських кредитах, що надаються банками, промовцями на лондонському міжбанківському ринку з пропозицією засобів в різних валютах і на різні терміни — від одного дня до 12 місяців. Ставка фіксується Британською Банківською Асоціацією починаючи з 1985 року щодня в 11:00 по західно-європейському часу на підставі даних першокласних банків. LIBOR ставу обчислюється для наступних валют: австралийский долар, датська крона, долар США, євро, канадський долар, новозеландський долар, фунт стерлінгів, шведська крона, швейцарський франк, японська ієна.

Постанова НБУ №47 від 04.02.2010, яким визначені нові умови видачі стабілізаційних і стимулюючих кредитів банкам. Передбачається, що НБУ кредитуватиме банки по обліковій ставці (зараз 10,25%) з поправкою на певний коефіцієнт (від 0,5 до 2%), залежно від того яке забезпечення може надати позичальник і до якого класу він належить. Середні ставки по таких позиках будуть на рівні 10,5–12% річних, тоді як в січні ставка рефінансування НБУ була 15,5% річних. Найдешевші кредити отримають державні банки, а також ті, хто був недавно докапіталізован урядом або виконує всі економічні нормативи Нацбанку. Кредити видаватимуться виключно в гривні. Стабілізаційний кредит (для підтримки ліквідності самого банку) видаватиметься строком на рік, а стимулюючий (для відновлення кредитування вітчизняного товаровиробника) на строк до 5 років. НБУ перевірятиме, як використовуються засоби тільки раз в півріччя. Якщо з часом банки почнуть кредитувати за рахунок таких кредитів ще і представників середнього і малого бізнесу можна сподіватися на те, що кредитування економіки відродиться. Єдиний логічних вихід з ситуації, що склалася, з кредитуванням, це підтримка гривневої ліквідності НБУ, і створення прозорої політики розподілу гривневих ресурсів усередині банківської системи. Інший варіант, це дозвіл регулювальника на кредитування у валюті хоч би в невеликих об'ємах (наприклад, кредитний портфель банку повинен полягати не більше ніж з 20% кредитів у валюті, а останнє в гривні). А надалі, при необхідності, скорочувати це співвідношення у бік збільшення об'єму кредитів в гривні. Залишається доки неясним, і в якому об'ємі кредитуватимуться вітчизняні виробники, а також за рахунок яких засобів Нацбанк збирається фінансувати банки.

Загальний об'єм рефінансування банків в 2009 році склав 64 404,97 млн. гривень. Допомогу НБУ отримали 109 з 180 банків. З них 47 858,51 млн. було видано за програмою фінансового оздоровлення для підтримки ліквідності. Проте на об'ємі кредитування це ніяк не відбилося. Навпаки об'єм кредитування економіки за минулий рік скоротився з 734 до 717 млрд. гривень.

Бачення для поліпшення ситуації, яка склалася на даному етапі розвитку нашої країни, та вирішення низки проблем пов’язаних з кредитуванням бізнесу полягає у наступному:

необхідно удосконалювати законодавчу та нормативно-правову базу України. Бо зараз українські банки не відважуються кредитувати суб’єкти підприємницької діяльності через недостатню захищеність своїх прав та інтересів, високу ступінь ризиків та значну вартість фінансових ресурсів, які є дорожчими ніж при кредитування великих підприємств. Щоб банки були економічно зацікавлені у активізації кредитування малого та середнього бізнесу.

значною мірою важлива підтримка держави у забезпеченні кредитів за рахунок державних коштів. Ці кошти можна віднайти в рамках Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні.

наступним кроком є удосконалення податкової системи. Бо Всесвітній банк охарактеризував податкову систему України як одну із найгірших у світі. По-перше, потрібно знизити податок на прибуток підприємств до 17–19%. Це призведе до скорочення підприємств, які ведуть подвійну бухгалтерію. А це в свою чергу зведе нанівець труднощі банків, пов’язаних з відстеженням позичальників,які нерідко працюють в тіні. По-друге, необхідно запровадити режим пільгового оподаткування комерційних банків, які кредитують суб’єктів малого та середнього бізнесу, та понизити нормативи обов’язкового резервування для банків, котрі здійснюють кредитування малий та середній бізнес.

Крім усього вище зазначеного перспективою також може стати започаткування діяльності в Україні гарантійних фондів, які будуть в змозі взяти на себе часину ризиків комерційних банків, що кредитують малий та середній бізнес за рахунок власних ресурсів.

Але найбільш масштабною та важливою є політика НБУ по сприянню стабілізації курсу національної валюти — гривні.

Висновки. Малий та середній бізнес відіграють дуже важливу роль у соціально-економічному розвитку країни. Завдяки йому вирішуються багато соціальних та

економічних завдань. Підтримка розвитку малого та середнього бізнесу в перспективі сприяє створення великої кількості робочих місць, збільшення споживчого попиту,збільшення податкової бази, а це веде до зростання національного прибутку. Але на практиці суб'єкти малого та середнього підприємництва так і не стали потужним сегментом національної економіки. Частка малих та середніх підприємств нижча ніж у розвинутих країнах Європи.

Ураховуючи важливість розвитку малого та середнього бізнесу, можна говорити про те що кредитування цього сектору економіки є перспективним видом бізнесу для українських банків, а також життєво важливим і необхідним для розвитку підприємництва в Україні. Тому банківське кредитування бізнесу потребує подальшого розвитку й удосконалення. В цьому повинна посприяти держава та вирішити низку економічних проблем.

Бібліографічний список

1. Закон України „Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 р. N 2121-III.
2. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» № 2063 — III від 19.10.2000.
3. Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» № 2157-III від 21.12.2000.
4. Положення НБУ «Про рефінансування та надання Національним банком України кредитів банкам країни з метою стимулювання кредитування економіки України на період її виходу на до кризові параметри» від 04.02.2010 N 47.
5. Постанова Правління НБУ «Про стимулювання економіки України» № 650 від 03.11.2009.
6. Банковское дело: учебник / Под. Ред. **Лаврушина** — 4-е изд. — М.:КНОРУС, 2006. — 768 с.
7. **В. Бобиль.** Розвиток малого та середнього підприємництва як складова соціально-економічної стабільності України // Україна: аспекти праці. — 2008. — №3 — С.35–38;
8. **Васюренко О.В.** Банківські операції: Навчальний посібник. — К.: Тов. "Знання", КОО, 2005. — 255 с.
9. **Кривоног О.Л.** Банківське кредитування малих підприємств // Фінанси України. — 2005. — №8. — С.101–105.
10. Дані фінансової звітності банків України за 2006-2009 роки.
11. Рішення Луганської обласної ради від 03.09.2009№ 30/21 «Про Порядок використання коштів обласного бюджету та проведення конкурсного відбору суб'єктів малого підприємництва області, яким за рахунок коштів обласного бюджету в 2009 році буде надано фінансову підтримку для реалізації інвестиційних проектів».